



УДК 37.091.4:008 (477):[793.31«185/192»

В.М. ВЕРХОВИНЕЦЬ – ОДИН ІЗ ОСНОВОПОЛОЖНИКІВ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ЗАСОБАМИ НАРОДНОЇ ХОРЕОГРАФІЇ НА МЕЖІ ХІХ–ХХ СТОЛІТТЯ

Таранцева О.О., к. пед. н., доцент,
доцент кафедри хореографії
Полтавський національний педагогічний університет
імені В.Г. Короленка

У статті розкривається роль В.М. Верховинця в розвитку української національної культури засобами народної хореографії на межі ХІХ–ХХ століття.

Ключові слова: виховання, культура, розвиток, молодь, хореографія.

В статье раскрывается роль В.Н. Верховинца в развитии украинской национальной культуры средствами народной хореографии на рубеже ХІХ–ХХ веков.

Ключевые слова: воспитание, культура, развитие, молодежь, хореография.

Tarantseva O.O. V.M. VERKHOVYNETS IS ONE OF THE FOUNDERS OF THE DEVELOPMENT OF THE UKRAINIAN NATIONAL CULTURE BY MEANS OF FOLK CHOREOGRAPHY AT THE VERGE OF THE XIX-XX CENTURIES

The article reveals the role of V.M. Verhovynets in the development of Ukrainian national culture by means of folk choreography at the verge of the nineteenth and twentieth centuries.

Key words: education, culture, development, youth, choreography.

Постановка проблеми. В умовах розбудови української державності зростає інтерес до проблем відродження національної культури, прилучення молоді до її духовних скарбів. Тому одним із головних завдань освіти Україні є органічне поєднання її з національною історією та традиціями, збереження та збагачення культури українського народу, в тому числі і засобами української хореографії шляхом створення міцної теоретико-педагогічної бази для її розвитку, вдосконалення збору, запису та зберігання українського танцювального спадку, розвитку методів та технік подання теоретичного й практичного матеріалу, техніки виконання танцювальних рухів з урахуванням віку та індивідуальних здібностей виконавців.

Виклад основного матеріалу. В умовах розбудови української державності зростає інтерес до проблем відродження національної культури, прилучення молоді до її духовних скарбів. Тому одним із головних завдань освіти в Україні є органічне поєднання її з національною історією та традиціями, збереження та збагачення культури українського народу, про що наголошується в Державній національній програмі «Освіта» («Україна ХХІ століття») [6, с. 4]. Питання відродження української культури завжди ставилось на порядок денний тоді, коли суспільно-політична атмосфера певного періоду історичного розвитку України гуртувала кращі сили української інтелігенції навколо культурницької

програми, в якій кожна генерація талановитих митців рухалась у напрямку кристалізації національного ідеалу.

На межі ХІХ–ХХ ст. активізували свою діяльність видатні представники української культури, серед яких почесне місце посідає Василь Миколайович Верховинець (1880–1938 рр.) – композитор, балетмейстер, перший теоретик українського народного танцю, хормейстер, диригент; фольклорист, викладач, професор.

В. Верховинець вийшов із лисенківської традиції і став новатором в царині української народної хореографії, твердо відстоював свої естетичні погляди, залишив нам свою теоретичну спадщину, яку, на превеликий жаль, ми ще не досягнули в повній мірі.

Для привернення уваги широкої громадськості до справжнього народного мистецтва В.М. Верховинець вважав за необхідне створити міцну теоретико-педагогічну базу для розвитку української хореографії. Із цією метою на основі дослідженого етнографічного матеріалу він пише наукову працю «Теорія українського народного танцю» (1919 р.), що стала першим в Україні твором, де систематизовано й узагальнено творчі досягнення української нації в галузі танцювального мистецтва.

Окреслюючи мету «Теорії українського народного танцю», В.М. Верховинець писав: «Дати змогу нашій молоді, а особливо нашому учнівству, вивчаючи свій танець, не тільки милуватися ним, але й самому



брати участь у танцях і водити їх аж до глибокої старості» [4, с.122].

Велика заслуга В. Верховинця – в тому, що він зібрав, вивчив і детально описав техніку виконання багатьох танцювальних рухів, характерних для української народної хореографії, розробив просту і доступну методику запису танців, дав поради майбутнім фольклористам, як збирати і зберігати український танцювальний фольклор. Дослідник успішно користується словесним описом, ілюстрацією, схемами та окремими замальовками.

Методологія запису, основоположником якої є Верховинець, набула широкого визнання не тільки на Україні, але і далеко за її межами. Вона проста, зручна і цілком доступна як професіоналу, так і початківцю.

Глибоко продумане подання практичного матеріалу, яке базується на стрункій науково-теоретичній основі, всебічно і послідовно розвиватиме виконавчу техніку в молодого танцюриста, виховуватиме в нього глибоке розуміння характеру українського народного танцю, його вірну інтерпретацію.

Досконально простудіювавши «Теорію українського народного танцю», переконуємося, що в плані теоретичному вона посідає чільне місце серед наукових праць у галузі українського народно-танцювального мистецтва, а в плані практичному ця книга відкриває широкий простір для творчої фантазії фахівців, бо дає можливість на основі вміщених у ній танцювальних рухів та їх комбінацій стилізувати які завгодно варіанти українського танцю, не порушуючи при цьому усталених канонів, властивих істинно народній хореографії.

Як педагог В.М. Верховинець усвідомлював велике виховне значення гри, тому протягом багатьох років він збирав і досліджував український ігровий фольклор, постійно впроваджував його в процес навчання і виховання молоді.

В.М. Верховинець вважав, що танець містить у собі різноманітну пізнавальну інформацію, потребує виконання зумовлених змістом завдань, сприяючи інтелектуальному розвитку дитини.

Під час гри вона рухається, виконує гімнастичні вправи і хореографічні елементи, тобто розвивається фізично. Через гру здійснюється моральне й естетичне виховання: дитина засвоює певні принципи, правила і норми поведінки, в неї формуються естетичні погляди, розвиваються індивідуальні здібності. Використовуючи етнографічний матеріал, педагог намагався прилучати молодь до духовної спадщини українського народу – фольклору, тра-

дицій, обрядів, історії, мови, виховувати її в дусі національної культури.

Отже, використовуючи в навчально-виховному процесі народні ігри, а в них – пісні, танці, казки, утішки, пестушки тощо, В.М. Верховинець прагнув залучити підрастаюче покоління до духовної спадщини українського народу – фольклору, історії, мови, традицій, тобто формувати національну культуру, забезпечити всебічний розвиток особистості дитини. Це досягається шляхом комплексного використання в грі елементів народного пісенного, хореографічного і драматичного мистецтва.

Він написав чудову книгу для дітей «Весняночка», де основою естетичного виховання дитини є народна гра, пісня і танець українського народу.

Надзвичайно цінним є перший розділ книги, де знайшли своє місце педагогічні роздуми професора В. Верховинця, людини, за плечима якої – багатий досвід роботи з дітьми та їх майбутніми вихователями – студентами вищих учбових закладів.

У книжці митець пропонує струнку глибоко продуману систему подачі танцювального матеріалу. Перед нами ніби розгортається яскрава хореографічна картина, яка бере початок від ледь помітних підготовчих рухів, що поступово формуються, в певні танцювальні. Непомітно змінюючись, вони переплітаються між собою в безліч цікавих комбінацій і, нарешті, виливаються в чудове мереживо фігурних таночків, описаних наприкінці підручника [3, с. 7].

В.М. Верховинець спрямовує свою творчість на виховання молоді в дусі української національної культури засобами пісні і танцю. Він вважав, що через фольклор молоді передається суспільно-історичний досвід, духовні цінності українського народу, виховуються патріотичні почуття, національна самосвідомість і гідність [4, с. 23].

У системі педагогічної діяльності В.М. Верховинця з виховання національної культури молоді важлива роль відводиться українському танцю. Народний танець В.М. Верховинця вважав одним із засобів національного виховання молоді та використовував його у своїй педагогічній діяльності.

Етнографічні дослідження В.М. Верховинця – це основа його педагогічної діяльності. Фольклор, на думку педагога, є необхідним і найкращим засобом національного виховання та всебічного розвитку особистості [4, с. 122].

Фольклорний хореографічний матеріал педагог використовував у роботі з театральними хореографічними колективами під час постановки вистав. Так, напри-



клад, у театрі М. Садовського в п'єсі «Пісня в лицах» В.М. Верховинець поставив танці «Роман», «Гопак», а також два «Херсонські танці» в п'єсах «Зальоти соцького Мусія», «Катерина» [2].

Крім того, В.М. Верховинець влаштував хореографічні вечори в театрі М. Садовського. Із цього приводу він писав: «Я зібрав гурток молоді і почав з ними вивчати український танець. Через якийсь час цей колектив виступив у клубі «Родина», де були виконані «Аркан», «Роман», «Гопак». З тим гуртком мені доводилося не раз виступати на сцені театру Садовського в опері «Галька» і в інших народних п'єсах [4, с. 126]. Ось так педагог сприяв формуванню національної культури, розвитку творчих здібностей молоді, пропаганді справжнього народного мистецтва, протиставляв його вульгаризаторським тенденціям.

Він викладає українські народні танці в трудшкoлі імені І. Котляревського в Полтаві (1920–1932), працює балетмейстером Харківського театру музичної комедії (1929). У роботі з учнівськими та мистецькими хореографічними колективами В.М. Верховинець застосовував досліджений і зосереджений в «Теорії українського народного танцю» хореографічний матеріал. Як талановитий педагог і танцюрист, він, поєднуючи теорію з практикою, всі танцювальні елементи та їх комбінації виконував сам, а потім добивався їх вірної інтерпретації від учнів. У своїй творчій діяльності В.М. Верховинець завжди був палким захисником чистоти і правдивості народного мистецтва, боровся проти його вульгаризації і прищеплював учням щире любов до українського танцю [1].

Усі теоретичні пошуки Верховинця, його ідеї і задуми щодо створення танцювально-сценічних композицій на основі народно-сценічного та хореографічного матеріалу знайшли своє практичне ствердження в роботі жіночого хорового театралізованого ансамблю «Жінхоранс», який він заснував 1930 року в Полтаві [5, с. 2].

«Жінхоранс» став лабораторією втілення ідей педагога щодо формування національної культури молоді засобами української народної творчості, театралізованої пісні, відродження художніх традицій української культури, піднесення народного мистецтва на професійно-виконавчий рівень. Танцювальну репертуарну основу «Жінхорансу» склали фольклорні хореографічні, пісенні зразки, досліджені і зібрані в його теоретичних працях.

У своїй книжці «Жива душа народу» Ірена Книш відзначає ораторські здібності Верховинця. Вона пише: «Професор Ми-

хайло Костів-Верховинець просто чарував слухачів розповіддю про давнину й красу українських народних танків. Зразу дав показ основних кроків: похід звичайний, у повітрі, просування дрібне й звичайне, випад, вивівши перед очі слухачів граціозність, елегантність, привабливість, пристрась – чар українського народного танку. Учні пізнали, що перед ними не тільки теоретик і хореограф, танечник – але всебічний знавець української народної музики, чудовий інпретатор і майстер у відтворюванні народних шедеврів. Завжди з піднесенням дожидали учні свого улюбленого професора танків [7, с. 19]. Як талановиту людину згадує Верховинця й Софія Тобілевич.

Висновки. В основу національного виховання учнів Верховинець поклав власний дослідницький матеріал, широко використовував спадщину українських класиків. Вміло показуючи кожен вправу, сприяв всебічному художньому смаку студентів. Народні танці, що були пов'язані з іграми, засвоювались практично: лектор подавав зміст гри, розподіляв ролі серед студентів, і після вивчення практичної частини учні закріплювали пройдений матеріал, виконуючи танець разом із грою. Вражала кипуча енергія самого керівника, який не тільки робив цінні вказівки, а й ретельно відпрацьовував жести, рухи і міміку того чи іншого танку. «Така система подання матеріалу захоплювала студентську молодь, лекції проходили жваво, весело і продуктивно [4, с. 23].

Верховинець сам багато знав, і все, що знав, намагався передати колективу. Він виховував любов до дослідницької роботи, допомагав ознайомитись з історичними документами і записами, де висвітлювалися побут, звичаї, обряди та характер українського народу. Виховував гордість за наш народний танок. Він мріяв наукою танку розбудити в молоді любов до України, бажання спільної думки – української.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Архів Я.В. Верховинця. Спогади Соболя О. 9 с.
2. Василько В. Микола Садовський та його театр. К.: Мистецтво, 1962. 164 с.
3. Верховинець В.М. Весняночка. 5-е вид. К.: Муз. Україна, 1989. 342 с.
4. Верховинець В.М. Теорія українського народного танцю. 5-е вид. К.: Муз. Україна, 1990. 152 с.
5. Верховинець Я. Відродження школи народного танцю Василя Верховинця. Народна творчість та етнографія. 1992. № 1. С. 40–46.
6. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»). К.: Райдуга, 1994.
7. Книш І. Жива душа народу: До ювілею українського танку. Канада, Вінніпег, 1966. 79 с.
8. Тобілевич С. Мої стежки і зустрічі. Київ, 1957. 475 с.